

DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİNİ YAŞANTILARIN GELENEKLEŞTİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Suat CEBECİ*

1. İslam ve Gelenek

İslam dininin evrensel özelliklerinden biri, dini yaşantıların kesintisizliği ve sürekliliğidir. Tevhid, risalet, ahiret gibi teorik kökler üzerinde gelişen inanç ve düşünce normları, insandaki cüz'î iradenin varlıkla ilişkileri sonucu dinamik bir karakter kazansa da bu, sürekliliğe aykırı bir değişim ve başkalaşım değildir; belki süreklilikle birlikte daimi bir canlılık ve hareketlilik. Zira zaman ve mekan farklarını tanıyan hareket zenginliği de süreklilik kadar İslamın yapısal karakteridir.

Bu iki temel öğeden hareketle, İslamın öne çıkardığı değerlere uygun davranışların sosyal gerçeklik içerisinde kalıcılığının gelenekle bağlantılı olduğu söylenebilir.

Gelenek (tradition), bir toplumda geçmişten gelmiş olmaları nedeniyle değer verilen ve nesilden nesile aktarılan maddi olmayan kültür unsurlarından herbirdir¹. Veya bir toplumun üyelerini birbirine bağlayan geçmişten gelerek kökleşmiş alışkanlıklardır². Gelenek kelimesi de, yapı itibariyle (gelen+ek) geçmişten gelen temel değerler üzerindeki ilaveleri ifade eder niteliktedir. Gelenin "asıl" değil de "ek" olması, onun dini naslar, hukuk kuralları ve otoriteler tarafından değil, halk tarafından konulmuş olduğunu gösterir. Halk ortak temel değerler üzerinde, onları yücelten ve zenginleştiren birtakım davranışlar geliştirerek bunları zaman içinde alışkanlıklar haline getirir ve nesilden nesile aktarırlar. Gelenek bu nesilden nesile aktarılma ve alışkanlık özelliği, geliştirilen yaşantıların sürekli ve kalıcı olmalarını sağlar. Neticede gelenek, toplumda herkes tarafından uyulması gereken saygın bir hüviyet kazanmış olur.

* Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilimdalı Öğretim Üyesi ve Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanı.

1 S. Kızılcılık - Y. Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü**, s. 179

2 O. Hançerilioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, s. 125

Gelenek, toplumsal kararlılığın ve meşruluğun kaynağı olarak da görülür. Fakat mevcut değişime temel sağlayabilmek için de geleneğe başvurulur. Böylece gelenek topluma ortak idealler ve müşterek davranış kalıpları oluşturmada sağlam bir dayanak temin eder.

Bir bakıma da gelenek, inanç ve kültür öğeleri üzerinde yoğunlaşmış tekrarlanan yaşantılar olarak toplumun yazılmamış kanunlarını içermektedir. Bu kurallar yazılı kanunlardan daha güçlü, daha bağlayıcı ve daha saygındır. "Ayıptır-günahtır" yaptırımını, "yasaktır" yaptırımından daha etkili olagelmiştir.

Geleneklerin yaşattığı toplum kurallarının gücü, ne büyük mütefekkirlerin dahiyane düşüncelerinden, ne de geniş katılımlı demokratik bir oluşumun mutabakatı ile tespit edilmiş esaslardan kaynaklanmaktadır. Bu güç tamamıyla yaşantıların sosyal bütünlük içinde süreklilik kazanmış olması ile açıklanabilir. Toplumlar genellikle inançtan ve dinden gelen değerlerini bu şekilde ortak tutum ve tavırlarla yaşatırlar ve onları bir manevi miras olarak nesilden nesile aktarırlar. Bu sosyal olgu, bilinçli veya bilinçsiz olsun her toplum için tarihi bir gerçekliktir.

Yeni nesiller kendilerine aktarılan mirası bazen ayıklamak, yorumlamak veya değiştirmek isteseler de, tarihi sürekliliği bir noktada keserek tümüyle kaldırıp atmak mümkün olmamaktadır. Çünkü kültür aktarımında önemli payı olan geleneğin temel karakteri tekrar ve sürekliliktir.

Toplumda oluşan kolektif değer yargıları ve kültür normlarının manevi miras olarak yeni kuşaklara aktarılmasının iki yolundan biri eğitim, diğeri de gelenektir. Şüphesiz ki eğitim tevarusun bilinçli ve akılcı şeklidir. Gelenekte ise süreklilik ve kalıcılık daha güçlüdür. Eğitimde dinamizm, gelenekte donukluluk vardır. İslamın evrensel yaşantısının bütün statik ve dinamik özellikleri ile birlikte nesilden nesile taşınmasında bu iki unsurun birlikte kullanılması kaçınılmazdır. Kuşkusuz İslamiyet; fikir, bilgi ve çözüm üretme, hukuk ve hiyerarşi gibi dinamiklerin yanısıra ibadetler ve temel ahlâk normları gibi statik unsurları da bünyesinde taşır.

İslamiyetin teorik öğretileri gibi ibadet ve ahlâk da birer eğitim konusudur. Teorik bilgilerden farklı olarak, pratiklerin sürekli ve kalıcı olmalarını sağlamada geleneğin tekrar ve alışkanlık niteliğinden yararlanılabilir.

Gelenek, onu var eden temel değerlerle zihni bağlantıyı devam ettirdiği sürece ilkelerin ve değerlerin sürekliliğine hizmet eder. Bu anlamda geleneksel yapı tekdüzelik ve tekrar neticesi oluşan bir

alışkanlığı ifade etse de İslamın bilinçli davranış ilkesini zedelemeyiz. Çünkü alışkanlık çoğu kez tekrarı kolaylaştıran en etkin unsundur. İslamın öngördüğü "ahlâk-ı hamide" nin pratik tarafındaki davranış kalıplarının güçlü ve kalıcı olmasında alışkanlıklar hiç bir zaman yadırganamaz.

Modern eğitimbilimi alışkanlığı, bilgi ve kavrama düzeylerinin üstünde daha güçlü bir öğrenme basamağı olarak kabul eder³. Burada ayrılması gereken nokta şudur: Geleneğı var eden temel değerler zaman içerisinde arka plana itilip davranışların özü bu temel değerlerden uzaklaşırsa gelenek meşru ve tabii yapısını kaybetmiş olur. İslamiyet, bu şekilde meşru yapısını ve kurucu değerlerini kaybetmiş geleneğı ihtiyatla karşılar. Böylesi gelenekte tekrar ve alışkanlık öğelerinin yanısıra taklit de önemli yer tutar. İman konusunda bile taklidi hoş karşılamayan İslam dininden taklit kalıbı ile donuklaşmış geleneğe sıcak bakması beklenemez. Ayrıca İslam dini, ayırıcı unsur olarak geleneğı oluşturan temel değerlere de bakar. Bunların Kur'an ve sünnet kaynaklı kendi temel değerleri ile çatışmamasına özen gösterir.

İslami literatürde gelenek "örf" terimi ile ifade edilir ve "insanların alışkanlık haline getirip hayatlarında sürekli uyguladıkları söz ve davranışlar" olarak tanımlanır⁴. Ancak islami anlayışta "örf" geleneğın olumlu yanını içerir⁵. Buna da Kur'an ifadesiyle "maruf" denir⁶, karıştı ise münkerdir⁷. Yani toplumdaki ortak alışkanlık ve tutumlar, akli selimin ve insan tabiatının reddedeceğı türden ise münker olarak telakki edilir. Kur'anın "emr-i bi'l-maruf nehy-i an'il-münker" prensibi⁸ gelenek konusundaki islami bakışı yansıtmaktadır.

Örf, islami hükümlerde ikinci derecede delillerden biri kabul edilir ve diğeri delillerle çözülemeyen bir meselede belirleyici bir unsur olarak görülür⁹. İslam hukukunda "Örf ile tayin nas ile tayin gibidir"¹⁰. Örfün bu şekilde islami hükümlere delil kabul edilmesi geleneğın "maruf"

3 V. Sönmez, Program Geliştirmek Öğretmenin El Kitabı, s. 57.

4 A. Zeydan, el-Veciz fi Usul'il-Fıkh, s. 212

5 V. ez-Zuhayli, Usul'ul-Fıkh il-İslami, c. 2, s. 830

6 Bakara 2/233

7 Ankebut 29/29

8 Ali İmran 3/104 Bu ayetin anlamı şöyledir: "Sizden marufu emredip münkeri önleyen bir topluluk bulunsun."

9 A. Zeydan, a. g. e. s. 213

10 Mecelle, Madde: 45

yöntünün eğitim unsuru olarak kullanılmasına referans verir.

İslamiyetin dinamik hukuk yapısı içinde "zamanın değişmesi ile hükümlerin değişebileceği" genel kuralı getirilmiştir¹¹. Aslında zaman içinde değişime uğrayan yaşantılardır. Bu değişim elbette bir alan temizliği şeklinde herşeyi silip süpürüp, yepyeni davranış kalıpları oluşturma değildir. Aksine tarihi mirasa yenilerin eklenmesi ve ondaki pörsüyen normların tasfiye edilmesidir.

Geleneği böyle gelişme ve olgunlaşma sürecinde ağırbaşlı ve tutarlı seyir izleyen bir kültür ve kimlik yapısı olarak aldığımızda, eğitim açısından dini yaşantıları gelenekleştirme konusunda islami bir temel yakalamış oluruz. Burada özellikle belirtmeliyiz ki; dini davranışları gelenekleştirme yaklaşımı asla gelenekçilik değildir.

Gelenekçilik (traditionalizm), toplumdaki inanç kurum ve kuralların meşruluklarını, geçmiş dönemlerde uygulanarak gelmiş olmalarına dayandıran düşünce tarzı ve geleneksel olanı her halukarda modern olana tercih etme tavrıdır¹². Bu tutum, sosyal ve kültürel dinamizme ve dolayısı ile İslamın özüne aykırıdır; insanın üretme, geliştirme, bilinç ve yargı imtiyazlarını atıl hale getirir.

Gelenekleştirme ise vahiy kaynaklı temel değerlerin şekillendirdiği, değişmemesi gereken davranışların sürekliliğine ve kalıcılığına katkıda bulunma girişimi olarak görülmelidir. Yoksa ibadet ve temel ahlâk normları dışındaki belli anlayış ve davranış şekillerini korumaya ve savunmaya yönelik gelenekçilik, adeta insanın fikri ve zihni yapısını mumyalayan arkeolojik bir örtüdür.

Biz belli konulardaki dini davranışların gelenekle ilişkisini eğitim noktai nazarından ele alırken, geleneğin insan ve toplum hayatındaki güçlü, kalıcı ve sürükleyici etkisinden yola çıkıyoruz. Kurucu değeri ne olursa olsun geleneği önemsemenin veya sırf geçmişe dayandığı için ona sarılmanın elbette eğitim açısından bir anlamı yoktur. Ancak İslamın temel değerleri üzerinde yapılanmış ve bu değerlerin yönlendirdiği dini davranışların kalıcılığına katkıda bulunan geleneği de gözardı edemeyiz.

Bu karakterdeki geleneğin bile zaman içinde kurucu değerlerinden uzaklaştığını ve islami bakış tarzının kaybolması sonucu müslüman toplumların, sapmanın bir çeşidi olan islam dışı geleneklerin ağına düştüklerini de kabul etmeliyiz. Çalılara çaput bağlayıp dilekte bulunma, türbelere kurban kesme vb. davranış biçimleri islami değerlerden sapmanın örnekleridirler.

11 Mecelle, madde: 39

12 Ö. Derin - M. Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, s. 147

2. Eğitim ve Gelenek

Eğitim alanında yürütülen bilimsel araştırmalarla eğitimin imkanları ve problemleri çok geniş perspektifte ele alınmıştır. Bu çalışmalarda Psikoloji, Sosyoloji, İletişim, Coğrafya, Antropoloji, Teknoloji ve daha bir çok alanın verileri kullanılmış, adeta eğitimin ilişkilendirilmediği alan bırakılmamıştır. Ne yazık ki bu ilişkiler dokusu içinde, geleneğin eğitime katkısının kayda değer bir ilgi ile irdelendiği söylenemez. Hep eğitimin, geleneği bir kültür unsuru olarak taşımadaki ve yeni kuşaklara aktarmadaki rolü tartışılmıştır. Halbuki geleneğin eğitim yönü veya eğitim açısından geleneğin değeri ve imkanları da derinlemesine araştırma konusu yapılabilir ve yapılmalıdır.

Eğitim sosyolojisi, tradisyonal kültürün yapısal gücünü bir ölçüde dikkate almış ise de, ondan eğitimde yararlanma imkanı, sosyal mobilité olayı ile, ulaşılmak istenen sosyal gelişme hedefinin gölgesinde kalmıştır. Oysa insanın geleneğe yönelmesindeki temel olgu, sadece bir sosyal hadiseden ibaret değildir; onun eğitimle ilgili yönü de dikkate değer bir husustur. Çünkü toplum içinde herkes herkesi eğitir. Bireyin yaşadığı çevrede edindiği bütün kazanımlar birer eğitim ürünüdür.

Emile Durkheim'la sistematik yapıya kavuşan sosyolojik pedagoji ekolu, eğitimi, "yetişmiş neslin, sosyal hayat içinde henüz olgunlaşmamış olan nesle karşı sarfettiği faaliyetlerin bütünü"¹³ olarak görmesine rağmen ne yazık ki bu faaliyetler içinde geleneğin payını dikkate almamıştır. Çünkü sosyolojik eğitim anlayışında "genç neslin metodlu bir şekilde sosyalleştirilmesi" noktasından hareket edilmiştir. Halbuki gelenekte tabii bir disiplin mevcut olsa da belli maksadı gerçekleştirmeye yönelik metodlu davranıştan söz edilemez. Bu tavrı ile sosyolojik pedagoji "sosyal varlığı her ferte gerçekleştirmeyi ve canlandırmayı eğitimin başlıca görevi" olarak almış olduğundan, gelenek konusunda diğer eğitim nazariyetlerinden farklı bir yaklaşım getirmemiştir¹⁴.

Bu şekilde günümüze kadar gelen eğitim sistemleri toplumlarda sınıflar oluşturmakla kalmayıp burjuvaziye tradisyonal kültürün karşısına dikmiştir. Yirminci yüzyılın karakteristik özelliklerinden biri, "devrim" kelimesinin hep yıkımı ifade ederek dilden dile dolaşan büyüğü bir söz olmasıdır. Yıkılmak istenen daima gelenekler olmuştur. Kırsal kesimdeki sosyal grupların taşıdıkları değerler gözardı edilerek hep ekonomik sefaletler öne çıkarılmıştır. Bunun, bütün eğitim

13 B. Z. Egemen, *Terbiye İlminin Ana Meseleleri*, s. 30

14 Geniş bilgi için bkz. B. Z. Egemen, a. g. e. s. 29-34

nazariyelerinin ortak paydasında ağırlıklı bir şekilde farkedilen pragmatik yaklaşımdan kaynaklandığını söylemek yanlış olmasa gerek.

Pragmatik eğitim yaklaşımı, "insan var başka yok" anlayışı ile insanı kendi manevi zaafı içine hapsetti. Bu yüzden geleneklerin insanın kimliği ve onun kişilik yapısı üzerindeki etkilerini farkedemedi; böylece ufku dar, hedef mesafesi beşerî telakkilerle sınırlı kaldı. Oysa İslamın inaç ve düşünce yapısı din eğitimi alanında önümüzü açmakta, ufkumuzu genişletmektedir. Çünkü Kur'an, "Allah var başka yok" diyerek insanın aşılabilirliğine ebedî bir Varlıkta anlam kazandırmış, "inna lillahi"¹⁵ fermanı ile de insan hayatının manasını belirlemiştir. "Allah var başka yok" inancı müslümanın değer anlayışına kainatı aşacak genişlikte boyut kazandırırken, "inna lillahi" düsturu da onun hedef mesafesini kıyamete kadar uzatmaktadır.

Şurası muhakkak ki, değişmeyen dini esaslar, hükümler ve prensipler kalıcı yaşantılara dönüşmedikçe "inna lillahi" düsturunun bütün sosyal ve bireysel yaşantılarda ideal bir ölçü olarak gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. İslamın bu değişmez nitelikteki yaşantıları, süreklilik ve tekrar noktasında gelenekle örtüşmektedirler. İslam akidesi bu örtüşmeyi şu veya bu şekilde yadırgamadığı gibi "amellerin en hayırlısı devamlı olanıdır"¹⁶ prensibi ile dini yaşantılardaki tekrar ve sürekliliği önemsemiştir.

Dini yaşantılardaki süreklilik ve kalıcılık kollektif davranışlarla mümkündür. Bireysel davranışlar güçlü ve kalıcı olmamakta, gittikçe yaygınlaşan batıl davranışlar karşısında direnç gösteremeyip temel değerlerinden uzaklaşmakta ve yozlaşmaktadır. Sonuçta inancı başka, yaşantısı başka müslümanların ortaya çıktığı görülmektedir.

Buna bağlı olarak, müslüman için zaman ve şartlara göre değişen ve değişmesi gereken davranışlar kadar, değişmeyen ve asla değişmemesi gereken davranışlar da önem kazanmaktadır. Öyleyse bu değişmeyen davranışlar aslî değerlerinden sapmadan, yozlaşmadan ve dejenere olmadan kıyamete kadar nasıl devam edeceklerdir? İşte bu, din eğitimi için önemli bir sorudur; cevabının araştırılarak sağlıklı çözümler yönünde teklifler ve teoriler geliştirilmesi de ciddi bir görev ve sorumluluktur. Ayrıca dinin hemen hemen bütün uygulamaları, gelenekle içiçe ve onunla kuşatılmış olduğuna göre geleneği her yönüyle incelemek din eğitiminin amaçları ve yöntemleri bakımından da önemlidir.

15 **Bakara** 2/156 (Anlamı: "Biz Allah için varız").

16 **Buhari, İman** 32, **Rıkkak** 18; **Müslim, Müsafirin** 316

Bugün İslam toplumlarındaki dini hayatın problemlerine din eğitimi açısından baktığımızda, değişmeyen dini davranışların, tekrar ve sürekliliği koruyan alışkanlıklar olarak geleneksel bir hüviyete kavuşturulamamış olmasındaki derin boşluğu görebilmekteyiz. Din eğitimi adına yapılan çalışma ve araştırmaların kendi konularında çok değerli birer adım olduklarında şüphe yoktur. Ancak dinin kendi öz değerleri ile yaşanılması yolunda daha yapılması gereken çok işlerin olduğu da bir gerçektir.

Gelenekler, dini inançlarla sıkı ilişki içindedirler. Dinlerin asırlar boyu yaşatılmasında geleneklerin önemli payı vardır. Toplumlar, sosyal ve dini yaşantılarını geleneklerle yoğurarak şekillendirmişler, böylece onları daima taze ve canlı tutarak yeni nesillere aktarmışlardır. Bir bakıma gelenekler tarihin şahitleri ve kültürün bekçileridirler.

Günümüzde bile geçmişte yaşanmış önemli olayları sürekli hatırlamak, onların anısını toplum hafızasında canlı tutmak için geleneğe baş vurulmakta; her yıl onların geçtiği günlerde toplantılar, törenler ve şenlikler düzenlenerek bunlar gelenek haline getirilmektedir.

Bu sebeple geleneğin, dini yaşantıların sürekliliğine katkılarının ve onlara değişik yön ve şekil vermedeki etkilerinin incelenmesi, din eğitimi ile ilgilendirmektedir. Zira bu konudaki bilimsel araştırmalar, dini pratiklerin, temel değerlerinden uzaklaşmadan toplumda en ideal şekilleri ile yaşatılmasında, geleneğin tekrar ve süreklilik niteliklerinden yararlanma yönünde değerli imkanlar elde edilmesine yardımcı olabilir.

Diğer yandan gelenek, toplumun değer yargılarını ve kültürünü yaşatma, onları kuşaktan kuşağa aktarma konusunda eğitimle aynı görevi yürütmektedir. Bu durum şu soruları karşımıza çıkarmaktadır:

1- Gelenekler eğitim görevi olarak değerlendirilebilir mi?

2- Eğitim çalışmalarında geleneklerden yararlanma imkanı var mıdır?

3- Böyle bir imkan varsa bu nasıl değerlendirilecektir?

Bu soruların cevaplarını bulmak genel eğitim alanında daha kapsamlı araştırmaları gerektirmektedir. Konunun din eğitimi ile ilgilendiren yönü, dini davranışların kalıcılığında geleneğin etkisinin ne olduğu, dini pratiklerin temel dini doğrulara uygun olarak toplumda yerleşmesinde gelenekten yararlanma imkanının bulunup bulunmadığı, eğer böyle bir imkan varsa bunun nasıl değerlendirileceği hususlarıdır.

Bu hususların aydınlatılabilmesi için toplumda yaygın olarak uygulanan belli yerleşik geleneklerin, içerdikleri dini davranışlar açısından tahlil edilmesine ihtiyaç vardır.

3. Bazı Geleneklerimizin Taşıdıkları Değerler

Geleneksel yaşantılar, bir toplum yapısı içindeki dikey ve yatay tabakalarda farklı şekillerde görülebilmekte, kültür bütünlüğünü bozmayan farklı yaşantılar halinde var olabilmektedirler. Aynı şekilde mesleki grupların her birinin de kendilerine özgü gelenekleri bulunmaktadır. Bu yüzden her toplumda olduğu gibi toplumumuzda da gelenekler yaygınlık bakımından iki ayrı karakter arzotmektedirler. Bunlardan biri, bayramlaşma, selamlaşma, sünnet ve evlilik düğünleri vb. toplumun bütününde yaşayan ortak gelenekler, diğeri de Şanlıurfa yöresinin sıra geceleri, Çankırı yöresinin yarenleri, Bayburt yöresinin kumanaları ile köy odaları vb. yöresel geleneklerdir. Bu geleneklerin hangi dini veya ahlaki davranışları taşıdıkları, onları ne ölçüde değiştirdikleri, yöresel geleneklerin, insanların dini davranış bütünlüğünü bozacak ölçüde farklılık gösterip göstermedikleri ayrı ayrı incelenmesi gereken hususlardır.

Bu bakımdan gelenekleri iki gruba ayırarak her gruba ait örnekleri incelemeye çalışacağız.

a. Toplumun Bütününde Ortak Gelenekler

Önce toplumun bütününde var olan ortak yaşantılar ele alındığında bunların hepsinin dini kaynaklı olduğunu, bir inanç temeline dayandığını görmek mümkündür. Kimliği ne olursa olsun sosyal bir bütünlük içinde var olmuş bütün toplulukların tarihsel geleneklerinde ve onları geçmişe bağlayan değerlerinin köklerinde iman ve inkar çekişmesinin izleri vardır. İslam toplumlarında bu, tevhid-şirk veya hak-batıl mücadelesi olarak bilinir. Bu çekişme, geleneğe sadece insanları oyalayan davranış kalıpları olmaktan öte bir anlam yüklemekte, onları geçmişle bağlantıyı sürdürecektekrarlara sevkeden bir öze (maruf) işaret etmektedir. Böyle bir özün olmaması halinde zaten geleneğin değerleri taşıyıcı yönünden söz edilemez; gelenek toplumsal mutabakatın ürünü olamaktan çıkar, donuk kalıplar içinde sınırlı ve kısa ömürlü teamüller olmaktan öteye geçemez. İşte geleneğin taşıdığı değerlerde, onun bu özünü diğeri bir ifade ile "tekrarlama"nın dinamik gücü olan fazilet mücadelesinin niteliklerini aramak gerekir. Bu fazilet mücadelesi, zaman içinde toplumların değer yargılarının değişmesi ile yön değiştirebilmekte, onu var eden kurucu değerinden sapabilmektedir.

Bugün toplumumuzun bütün kesimlerinde ortak olarak yaşatılan geleneklerden selamlaşma, bayramlaşma, sünnet ve nikah düğünlerini tahlil edip incelediğimizde bunların kurucu değerler yönünde devam eden davranışlarla birlikte kurucu değerinden kopup farklılaşan

davranışları da içerdiklerini görmekteyiz. Bu yaşantılarda kurucu değeri dostluk, sevgi, saygı, dayanışma olan ve bu değerleri taşımaya devam eden davranışlar şöyle sıralanabilir:

- Karşılıklı selamlaşma, hal, hatır sorma
- Geleni hoş karşılama, izzet ve ikramda bulunma
- Uğurlama, vedalaşma, dualaşma
- Kutlama, büyüklerin elini öpme
- Düğünlere dostları davet etme, onlara ikramda bulunma
- Davet edildiği düğüne hediye götürme
- Oynayıp neşelenme (sevinçleri paylaşma)

Düğün, bayram ve selamlaşma geleneklerindeki bu davranış normları tekrar ve süreklilik sayesinde ciddi birer informal eğitim unsurları olarak değer taşırlar. Bilindiği gibi informal eğitim, sosyalleşme, kültürleşme ve karakter geliştirme süreci olarak çocuğun yetişmesinde önemli bir yer tutar. Çocuğun okulöncesi eğitimi tamamen, okul sırasındaki eğitiminin de büyük bir kısmı bu yolla gerçekleşir. Zaten bireyin okulöncesi çocukluk dönemindeki kazanımları, içinde yaşadığı toplumun/grubun inançlarına, değerlerine ve hayat tarzına uyum sağlaması anlamına gelen "sosyalleşme"den ibarettir¹⁷. Toplumun yaşattığı gelenekler de belli davranış kalıpları ile bir takım dini değerleri taşıyorsa, geleneğin, çocuğun dini inanç ve davranışlarının gelişmesinde önemli bir eğitim görevi yaptığını söylemek yanlış olmaz.

Ancak geleneksel yaşantılarda, geleneği var eden temel değer yargıları ile zaman içinde farklılaşan davranışlar da gözardı edilemez. Bunlar dini doğrulara yönelmeyi tabii mecrasından çıkarma, dini inanç ve yaşantıları yozlaştırma etkisine sahiptirler. Düğünlerde bol miktarda içki içilmesi, savaşın ve öldürmenin sembolü olan silahların kullanılarak çok sayıda mermi atılması ve gösteri yarışı halindeki büyük maddi harcamalar, türbelere kurban kesilmesi, uğur getirsin diye bazı ağaçlara ve çalılara çaput bağlanması, bu sapırma ve yozlaştırmanın örnekleridir. Bu yüzden bireyin informal eğitiminde çevrenin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi meselesi genel eğitimin olduğu kadar din eğitiminin de önemli bir problemidir.

b. Yöresel Gelenekler

Toplumumuz yöresel gelenekler yönünden zengindir. Bunların hepsinin ayrı ayrı tahlili uzun iştir. Ayrıca geleneklerimiz temelde İslami

17 H. Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s. 49 ; L. Küçükahmet, *Eğitim Psikolojisi*, s. 53; M. Şişman, *Örgüt Kültürü*, s. 55

öze sehip oldukları için taşıdıkları değerler bakımından benzerlikler göstermektedirler. Bu yüzden yöresel geleneklerimizden iki tanesini örnek olarak seçip tahlil etmekle yetinmek istiyoruz.

1) Sıra geceleri:

Sıra geceleri, Şanlıurfa yöresine ait bir gelenektir. Bunlar yaz ayları dışında yaklaşık sekiz ay boyunca haftada bir olmak üzere düzenli bir şekilde devam eden, kadınların ve çocukların alınmadığı yalnız erkeklere mahsus toplantılardır. Orta yaş grubu insanlardan, aralarında dostluk ve muhabbet bulunan, yaşları birbirine yakın (akran) 7-15 kişi, haftanın belirlenen bir gününün akşamında grubtan birinin evinde biraraya gelirler. Aralarından birini başkan seçerler; yıl boyu toplantıları bu başkan yürütür. Bir kişi de kasadar olarak seçilir ve adına "gala" denir. Gala olan kişi toplanan paraları muhafaza ederek yeri geldiğinde ödeme yapar.

Toplantılar sıra ile üyelerin evlerinde yapılır ve ev sahibi, sıra gecelerinin değişmez ikramı olan çiğ köfte ile maddi durumuna göre meyve ve tatlı hazırlama işini üstlenmiş olur. Toplantıya belirlenen saatten geç gelmek veya gelmemek suç kabul edilerek para cezası verilir. Geceye beraberinde misafir getiren kimse de belli bir para ödemek zorundadır. Bunun dışında üyelerden düzenli bir şekilde aidat olarak da para toplanabilir. Aidat veya ceza olarak toplanan paralar, üyelerin birinci dereceden yakınlarının doğum, düğün, sünnet vb. durumlarında hediye almak veya cenaze, kaza, olağan dışı maddi sıkıntı durumlarında katkıda bulunmak üzere kullanılır.

Haziran ayına kadar para harcanamaz veya harcandıktan sonra kasada artan para kalırsa bu parayla piknik düzenlenir. Piknik aynı zamanda yıllık sıraların bittiği anlamına gelir. Yaz aylarında verilen üç-dört aylık aradan sonra güzün tekrar aynı kişilerle kalınan yerden devam edilir.

Sıra gecelerinde grubun özelliğine göre ya sözlü sazlı türkü ve maniler söylenir ya da tef eşliğinde ilahiler söylenir. Gecenin ağırlıklı kısmını ise dini sohbetler oluşturur. Her grupta bilgili ve sözü sohbeti dinlenir birisinin bulunmasına dikkat edilir. Hatta böyle bir kimse maddi yönden sıranın yükünü kaldıramıyacak durumda ise onun sırasının masrafı ortaklaşa üstlenilerek gruba alınır. Bu konuda kendileri ile görüştüğümüz ileri yaşlardan kimseler sıra gecelerinin esasının, kitap okuma, dini meseleleri tartışma olduğunu söylemişlerdir. Günümüzde bazı gruplarda kitap okumaya önem verilmemekte, sohbetler değişik konulara kaymaktadır.

Şanlıurfa yöresinde köklü bir gelenek olarak devam eden sıra gecelerinin belli dini ve ahlaki değerleri taşıdığını ve bu değerlerin toplumda sürekli yaşanmasına katkı sağladığını söyleyebiliriz. Bu geleneğin, bazı dini ve ahlaki değerlerin toplumda kalıcılığı yönünde yerine getirdiği görevleri şöyle sıralamak mümkündür:

- 1- Sevgi, dostluk ve kardeşlik duygularının gelişmesi
- 2- Toplumda insanlar arasında dayanışmanın, yardımlaşma ve paylaşmanın sağlanması
- 3- Dini bilgi ve kültür yönünden bilgi alış-verişi yolu ile bir eğitimin gerçekleştirilmesi
- 4- Geleneklere, sosyal değerlere ve toplum disiplinine uyulmasının sağlanması
- 5- İnsanlar arasındaki sosyal ilişkilerin bir düzen içinde devamının sağlanması

Bunların yanında dini sohbetlerin, kitap okumaların giderek azalması, çocukların, gençlerin, kadınların ihmal edilmesi sıra gecelerinin olumsuzlukları olarak kaydedilmeye değer hususlardır.

2) Köy Odaları

Genelde Orta ve Doğu Anadolu'da yaygın olarak yaşatıldığı bilinen bir gelenektir. İncelemesini yaptığımız Bayburt ili yöresindeki örneği kısaca şöyledir:

Köyün köklü ailelerinden varlıklı hatırlı kimselerine ait misafirhane mahiyetinde odalar vardır. "Konak" veya "köy odası" denilen, bir küçük hol ve normal büyüklükte bir odadan ibaret bu yerler, sahibinin kendi ailesinin kullandığı evden bağımsızdırlar. Her köyde, köyün büyüklüğüne göre bir veya birden çok değişen sayılarda oda bulunur. Oda sahiplerine ağa veya beg denir.

Köye yolu düşen yabancı misafirler veya yolculuk sırasında uğrayıp geceleme isteyen yolcular bir köy odasının kapısını çalarak selam verir ve "tanrı misafiri" olduğunu söyler. Kendisine "hoşgeldin" denerek birşey sorulmadan içeri alınır. "Tanrı misafirine kimsin, necisin diye sorulmaz." sözü yaygındır. Misafirin biniti varsa ahıra çekilip yemlenir. Yemek hazırlanır; yenilip içildikten sonra tanışılır, nereden gelip nereye gittiği bu sırada sorulur. Odada "yüklük" denen bir gömme dolapta misafir için bir iki takım yatak hazır bulunur. Antrenin bir köşesinde "kehriz" denen abdest alma yeri vardır, yanında su dolu bir ibrik bulundurulur. Akşam olunca misafirin yatağı hazırlanır, ona kıblenin yönü gösterilir, kış ise sobası doldurulup çıkılır. Ertesi günü kahvaltısı yaptırılarak uğurlanır.

Düğün, cenaze vb. durumlarda köye dışardan bir ailenin barındıramıyacağı kadar misafir gelir de geceleme durumunda kalırlarsa köy odası sahipleri, misafir sahibinin müsadelerini alarak onları ikişer üçer alıp odalarına götürürler. Veya evi müsait olmayan bir aileye misafir gelirse o da misafirini yedirip içirdikten sonra yatırmak üzere köy odasına götürür. Ancak bu durumda olan kimse önceden oda sahibine haber verir.

Odaların en önemli görevlerinden biri de köy halkına yöneliktir. Her odanın belli bir cemaati (ahbabı) vardır. Kış mevsimi uzun olduğu için köylerde hayvan bakımından başka yapılacak bir iş yoktur. Oda, kış boyunca oda cemaatinin gündüz ve gece uğrak yeridir. Orada toplanır, çay içip sohbet ederler, zaman zaman kitap okurlar, üç aylarda mukabele (hatim) okunur, cemaatle namaz kılınır veya birlikte camiye gidilir. Yaz aylarında namaz kılmayanlar veya büyük ölçüde aksatanlar oda cemaati ile birlikte namazlarını düzenli kılmaya başlarlar. Özellikle uzun gecelerde yatsı namazından sonra düzenli bir şekilde Siret, Ahmediye, Muhammediye gibi etkili, sürükleyici halk kitapları okunur. Son yıllarda osmanlıca olan bu kitapları okuyanların kalmaması yüzünden, onların yerine yeni türkçe kitaplar, zaman zaman da bazı gazete ve dergilerdeki yazılar okunmağa başlanmıştır.

Odadaki yaşlılar ağızdan ağıza anlatılagelen tarihi olayları, savaşları masal havası içinde büyük bir hazla anlatırlar; oda cemaati olayı yeni yaşıyormuş gibi heyecanla dinlerler. Sık olmamakla birlikte gençlerden ve 9-10 yaş üstü çocuklardan da Battal Gazi'nin ve Hz. Ali'nin heyecanlı cenklerini dinlemek üzere odaya gidenler olur.

Arasıra oda cemaati topluca diğer odaya misafirliğe gideler. Bu şekilde karşılıklı ziyaretler teati edilir. Ziyaretçilere ikramlarda bulunulur ve adeta özel bir gün yaşanır.

Dini bayramlarda ilk günün ilk yemeği odalarda yenir ve adına bayram yemeği denir. Bayram namazından çıkan evine dönüp ailesi ile bayramlaştıktan sonra hazırlanmış olan yemek tepsisini alarak varsa evin diğer erkekleri ile birlikte odaya giderler. Herkes toplanınca önce Kur'andan kısa bir aşır okunur, arkasından dua edilir ve sofraya oturulur. O gün çeşit çeşit onlarca tabak yemek gelir, ayaklı yuvarlak tahta sinilerin etrafında oturularak 5-6 parti halinde yemek yenir.

Odanın temizliği ısınma ve çay giderleri oda sahibine aittir. Ancak cemaatten diğer bir ifadesiyle ahbablardan her biri sırasıyla odada ikinci çayı verirler. Sırası gelen şeker ve çayı fazlaca alır; bunlardan artanlar diğer zamanlarda kullanılmak üzere odada bırakılır. Böylece oda sahibinin çay konusundaki külfeti azaltılmış olur.

Odalar aynı zamanda köyle ilgili meselelerin konuşulup tartışıldığı, fikir alış verişinde bulunulduğu yerlerdir. Komşular arasındaki anlaşmazlık konuları odaya getirilir, tarafların anlaşmaları sağlanır. Anlaşmazlığa düşen taraflar arasında oda ahbabı cemaatlık (arabuluculuk) yapar; cemaatin görüşü mahkeme kararı gibi kabul edilir. Yine birbirleri ile küskün ve dargın olanlar da odaya davet edilerek barıştırılır.

Köy odaları geleneğinin devamına katkı sağladığı dini, ahlaki ve kültürel değerleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Sevgi, saygı, dostluk ve barış
 - 2- Dayanışma, yardımlaşma ve toplum bütünlüğü
 - 3- Misafirperverlik, yardımseverlik
 - 4- Namaz, cemaat, hatim okuma vb. dini yaşantılar
 - 5- Okuma, anlatma ve sohbet yoluyla bilgilendirme ve kültür aktarımı
 - 6- Sosyal yaşantıdaki düzen, uyum ve ahengin kontrolü ve devamı
- Televizyonun köylerde yaygınlaşması ve moder hayat tarzının köyleri de etki altına alması bu geleneğin yaşatılmasını tehdit etmektedir.

4. Çocukların Geleneği Algılamaları ve Ona Yönelmeleri

Günümüzde kitle iletişim araçları çoğalmış, buna bağlı olarak aile ve yakın çevre dışında çocukları etkileyen kontrolsüz (informal) eğitim imkanları artmıştır. Hatta artık her evde izlenen görüntülü yayınların etkisi yakın çevre kadar, belki ondan da güçlü olabilmektedir. Buna rağmen acaba çocuklar hala geleneklerden etkileniyorlar mı? Teknolojinin imkanlarına direnen gelenekler hangi yönleriyle etkilerini sürdürüyorlar?

Bu soruların cevaplarını bulabilmek için yetişkinlerin değil de çocukların tavır ve yaklaşımlarının daha belirleyici olacağı düşünülmektedir. Çünkü yetişkinler önceden edindikleri alışkanlıkları kolay terkedemezler, yeni durumlar karşısında onlardan hemen vazgeçmezler. Büyükler bazı durumlarda ise alışkanlıklarından hiç vazgeçmezler. Halbuki çocuklar böyle değildirler, onlar daima çevreye uyum sağlamaya ve her yeni duruma intibak etmeye yatkındırlar. Çocuklar, içinde büyüdükleri ortamdaki etkileşimlerle yetişir ve gelişirler; her etkileşim onlar için bir eğitimidir. Zira birey etkileşim

halinde bulunduğu çevrede eğitim görmektedir¹⁸.

Bu bakımdan çalışmamızın bu kısmını, çocukların geleneği nasıl algıladıklarını, nasıl kavradıklarını ve geleneğe yönelemedeki tutum ve tavırlarını belirlemeye ayırdık. Bu maksatla yöneticilerden izin almak suretiyle Şanlıurfa Yatılı İlköğretim Bölge Okulu öğrencileri ile, sınıflara girmek suretiyle toplu halde görüşmeler yaptık. Şanlıurfa il merkezindeki Şanlıurfa Lisesi, Anadolu Lisesi, İmam-Hatip Lisesi, Yukubiye İlköğretim Okulu ve Behçelievler İlköğretim okulundan sondaj usulü ile seçilen farklı sınıf seviyesindeki 300 öğrenciye anket uyguladık. Bunlardan 242 geçerli anket toplanabilmiştir. Anketlere cevap veren öğrencilerin sınıf seviyeleri şöyledir:

Sınıfı	f	%
İlkokul 4. sınıf	26	10.7
İlkokul 5. sınıf	28	11.5
Ortaokul 1. sınıf	67	27.7
Ortaokul 2. sınıf	39	16.1
Ortaokul 3. sınıf	24	10
Lise 1. sınıf	43	17.7
Lise 2. sınıf	14	5.8
Toplam	242	100

Öğrencilerle yaptığımız görüşmelerden ve uyguladığımız anketlere verdikleri cevaplardan elde ettiğimiz sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1- Çocukların geleneği tanımlamada güçlük çektikleri fakat geleneğin ne olduğu hakkında belli bir fikir sahibi oldukları görülmüştür.

Bu konuda hem yüzyüze görüşmelerden hem de anketlerden alınan cevaplar aynı niteliktedir. "Bazen hayatımızda yer etmiş gelenek ve göreneklerimizden bahsedilir. Sizce gelenek ne demektir?" şeklinde biraz açıklamalı olarak sorulan bir anket sorusuna öğrencilerin % 31'i (75 kişi) ya hiç cevap vermemiş veya bilmiyorum diye cevap vermiştir. Cevap verenler ise, genellikle "örf ve adetlerdir", "töredir", "geçmişten gelen alışkanlıklardır", "atalarımızdan kalan davranışlardır", "kuşaktan kuşağa geçen kalıplaşmış işlerdir" şeklinde veya bu anlamda ifadelerle cevaplar yazmışlardır. Görüşmeler sırasında aldığımız cevaplar da bu ifadeler etrafında yoğunlaşmıştır. Alınan bu cevaplar, çocukların

18 F. Varış, *Eğitim Bilimine Giriş*, s. 18

genelde geleneği bir olgu olarak kavradıkları fakat onu ifade etmekte güçlük çektikleri kanaatini vermektedir.

2- Çocuklar, gelenek ile dini yaşantıları birbirinden ayırabilmektedirler.

Anketlerde ve görüşmelerde çocuklara değişik yaşantılar verilerek bunlardan hangilerinin gelenek, hangilerinin dini yaşantılar (ibadet) olduğu sorulmuştur. Alınan cevaplar onların gelenekle ibadeti kolayca ayırdedebildiklerini göstermiştir. Ankette verilen altı seçenek arasından gelenek olan yaşantıyı bulanların oranı % 65'tir. Anket uygulanan çocukların % 22'sinin ilkokul öğrencisi olduğunu düşünürsek bu yüksek bir orandır. Görüşmelerden çıkan sonucun da aynı paralele olduğu görülmüştür. Ancak tersi bir soruyla verilen altı seçenek arasından gelenek olmayan yaşantıyı bulmaları istendiğinde doğru seçeneği bulanların oranı bu kadar yüksek çıkmamıştır. (% 45). Bunun, çocukların bir kısmının sorudaki olumsuzluğu anlayamamış olduğundan kaynaklandığı sanılmaktadır.

Aşağıdakilerden hangisi gelenektir?

Seçenekler	f	%
Ramazan orucu tutmak	22	9
Sünnet düğünleri	157	65
Bayram namazları	16	7
Teravih namazları	6	2.5
Hacca gitmek	11	4.5
Bilimiyorum	30	12.4
Toplam	242	100

Geleneklere bağlılığın güçlü olduğu Şanlıurfa ilindeki çocukların yukarıdaki soruya tabloda görüldüğü şekilde cevap vermeleri, onların gelenekle geleneksel nitelik kazanmış ibadetleri birbirinden ayırabilmeleri bakımından önemlidir.

Öğrencilerle görüşme sırasında bir ortaokul ikinci sınıf öğrencisi ile yapılan karşılıklı konuşma da bu yargıyı doğrular niteliktedir. Konuşma şöyle geçmiştir:

- Hatırına gelen bir geleneğinizi söyleyebilir misin?
- Kına gecesi

- Sizce bu bir gelenek midir?
- Evet
- Peki ya nikah?
- Nikah dini birşeydir.
- Yani nikah olmadan evlenilmez mi?
- Hiç olur mu!
- Kına gecesi yapmadan olur mu?
- Olmaz. Yani olur da yapılmaz, olmaz.
- Niye olur veya niye olmaz?
- Kına gecesi yapmazsak günah olmaz, ama kına gecesi yapılmadan düğün olmazki. Çünkü herkes öyle yapıyor, birisi yapmazsa olur mu?

Çocuklar, her ikisi de bayramın bir parçası olan bayramlaşma ile bayram namazını birbirinden ayırabilmekte, birinin gelenek, diğersinin ise ibadet olduğunu kolaylıkla söyleyebilmektedirler. Görüşmelerde ilkökul öğrencilerinden birkaçı bunların her ikisinin de Allah'ın emri olduğunu söylemişse de bir öğrenci itiraz olarak şöyle demiştir: "Eğer bayramlaşma ibadet olsaydı o da camide yapılırdı ve bayramlaşırken dua okunurdu".

Doğrusu çocukların bu şekilde bir ayırım yapmalarını beklemiyorduk. Sonuç dikkat çekici olduğu kadar da din eğitimi açısından geleneğe daha olumlu yaklaşma hususunda cesaret vericidir.

3- Çocuklarda gelenekleri anlamlandırma ve geleneklerin taşıdıkları değerleri kavrama oranı yüksektir.

Çocukların, selamlaşma, bayramlaşma, sıra geceleri, düğünler, bayramlar vb. yerleşik gelenekleri anlamlandırmada beklenmedik derecede isabetli düşüncelere sahip oldukları görüşmüştür. Ramazan ve kurban bayramlarının anlamlarının ne olduğuna dair sorulan iki ayrı soruya verilen cevaplar, çocukların geleneği algılamaları hususunda ilginç bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Aşağıdaki tablolarda da görüleceği üzere iki sorunun da seçenekleri arasında aynı ortak seçenek bulunmasına rağmen öğrenciler iki dini bayramı farklı değerlendirmişler, çoğunlukla Kurban Bayramının önemi için başka, Ramazan Bayramının önemi için başka seçeneği işaretlemişlerdir. Kurban Bayramını, insanlar arasında dostluk ve kardeşlik duygularının gelişmesini sağlamak açısından değerlendirirken, Ramazan Bayramını, Ramazanda kazanılan sevapların sevinci olarak anlamlandırmışlardır.

Sizce Kurban Bayramının anlamı nedir?

Seçenekler	f	%
Kurban kesip herkese dağıtmak	69	28.5
Tatil yapıp hoş vakit geçirmek	3	1.7
<u>İnsanlar arasında dostluk ve kardeşlik duygularının gelişmesi</u>	141	58.2
Anlamını bilmiyorum	6	2.5
Başka	16	6.6
Cevapsız	6	2.5
Toplam	242	100

Sizce Ramazan Bayramının anlamı nedir?

Seçenekler	f	%
Oruçtan çıkıp yeme-içmeye başlamanın sevincini yaşamak	17	7.1
Ramazanda kazanılan Sevapların sevincini yaşamak	132	54.5
<u>İnsanlar arasında dostluk ve kardeşlik duygularının gelişmesi</u>	76	31.4
Anlamını bilmiyorum	4	1.6
Başka	8	3.3
Cevapsız	5	2.1
Toplam	242	100

Selamlaşma konusunda da benzer sonuçlarla karşılaşyoruz. Çocukların %55 i, "birine selam vermenin ona değer verme anlamına geldiği" fikrine katıldıklarını, %26 ısı da kısmen katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu düşünceye katılmayanların oranı ise %15tir.

Yine çocukların %65.7is "Selam vermek, selam veren kişiyi yüceltir." sözünün doğru olduğunu, %22.3ü kısmen doğru olduğunu belirtmiştir. "Yanlıştır" diyenlerin oranı da sadece % 8.6 dır.

Bu bulgular gösteriyor ki, geleneğin kalıcılığını sağlayan tekrara dayalı alışkanlıklar, her ne kadar yeni kuşaklara donuklaşmış davranış kalıpları sunsa da, çocuklar bu davranış kalıplarını tevarüs yoluyla alıp onlarla birlikte büyüseler de onları değerlendirebilmekte ve bir anlam taşıdıklarını kavrayabilmektedirler. Bu durum din eğitiminde gelenekleri bir eğitim unsuru olarak değerlendirme konusunda teşvik edicidir.

4- Çocukların çoğu, gelenek konusunda zihni değerlendirme yapabilmekte, geleneklere bağlı kalmanın ve onları yaşatmanın gerekliliğine inanmaktadırlar.

"Toplumda yerleşik geleneklere uymak sizce gerekli midir?" sorusuna çocukların %35i "Her zaman gereklidir" cevabını, %54.5 i "Bazen gereklidir" cevabını işaretlemiştir; "gereksizdir" seçeneğini işaretlemiş olanlar ise %3 tür. Yine "Toplumda yerleşmiş geleneklere uymazsak ne lazım gelir?" sorusuna verilen cevaplarda "Toplumda düzen bozulur" seçeneğinin ağırlık kazandığı görülmektedir (%51.6).

Toplumda yerleşik geleneklere uymazsak ne lazım gelir?		
Toplumda düzen bozulur	125	51.6
Günah olur	14	5.7
Herkes bizi ayıplar	39	16.1
Hiçbir şey olmaz	46	19
Başka	7	2.9
Cevapsız	11	4.5
Toplam	242	100

Çocukların geleneğe bağlılığı toplum düzeni açısından gerekli görmeleri, onların geleneğe sıradan bir olay olarak bakmadıklarını göstermektedir. Geleneğe bağlı kalmayı, "ayıp olur", "günah olur" yaptırımlarından çok toplum düzeninin korunması gibi mantiki bir gerekçeye dayandırmak, çocukların geleneği algılamada zihni değerlendirme yapabildikleri anlamına gelir. Aynı şekilde geleneğe uymamanın günah olduğu görüşünü belirtenlerin oranının çok düşük (%5.7) olması da geleneğin kutsal bir olay olarak algılanmadığını göstermektedir.

Bu nokta ile ilgili önemli bir bulgu da "Sizce Şanlıurfa'da büyükler niçin sıra geceleri yapıyorlar?" sorusuna verilen cevaplarda görülmektedir. Bu soruya çocukların %66.5i "arkadaşlık ve dostluklarını devam ettirmek için" seçeneğini işaretleyerek cevap vermişlerdir. Aynı sorunun cevap seçeneklerinden "Güzel bir gelenek olduğu için" seçeneğini işaretleyenlerin oranı %19.8, "Bıraraya gelip çiğ köfte yemek için" seçeneğini işaretleyenlerin oranı da %7.4 dır.

Buna benzer bir soruya da farklı cevaplar verilmiştir. "Sizce insanlar niçin çocukları sünnet olurken sünnet düğünü yaparlar?" sorusuna çocukların %59u "gelenek olduğu için" diye cevap vermişlerdir. Diğer seçeneklerdeki anlamları daha küçük oranlarda tercih

etmiş olsalar da sünnet düğünlerinin geleneksel bir eğlence olmaktan öte fazla bir anlamı olmadığı fikrinin ağır bastığı görülmektedir.

Sizce insanlar niçin çocuklarını sünnet ettikilerken düğün yaparlar?

Seçenekler	f	%
Neşe ve eğlencelerle çocuğun acısını unutturmak için	65	27
Çocuğun sünnet olduğunu herkes duysun diye	19	8
Gelenek olduğu için	143	59
Başka	13	5
Cevapsız	2	1
Toplam	242	100

Çocukların yaklaşık üçte ikisi sıra gecesi gelneğini dostluk ve arkadaşlıkların devamını temeline dayandırırken, yine yaklaşık aynı orandaki çoğunluğunun sünnet düğünlerinin gelenek olduğu için yapıldığını söylemeleri, onların gelenek konusunda zihni bir değerlendirme yapabildikleri kanaatini güçlendirmektedir.

5- Çocuklar, geleneklerin taşıdıkları anlamları belli ölçüde kavrasalar da, onları kalıcılık ve bağlayıcılık bakımından, gelenekteki yaşantıların şekil yönü etkilemektedir.

Görüşmelerde ve anketlerde çocuklara, Ramazan ve Kurban bayramlarından, düğünlerden, sünnet düğünlerinden ilk akıllarına gelen şeyleri ve onlarla ilgili unutamadıkları şeyleri ayrı ayrı sorduk. Aldığımız cevaplar hep bu yaşantıların ilk bakışta görünen yönleri ile ilgili olmuştur. Genelde düğünleri oyun ve eğlence, sünnet düğünlerini yine oyun, eğlence ve hediyeler almak olarak, bayramları dostların ve akrabaların biraraya gelmeleri, şenlik, bol bol şeker yemek, et yemek, olarak hatırlamaktadırlar. Burada sembollerin öne çıktığını görüyoruz. Çocuklar çevrelerine uyum sağlama çabasında önce sembollerden yola çıkıyorlar, onlara ilgi duyuyor ve onlarla bütünleşmekten haz duyuyorlar, sonrada onları kavramaya ve anlamlandırmaya çalışıyorlar¹⁹. Çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda, onlardaki dini inancın uyanmasının, büyükleri izlemek onların davranışlarını gözlemek,

19 H. Havuzer, Çocuk Psikolojisi, s. 64

ezan, namaz gibi sembolleri düşünmek suretiyle geliştiği anlaşılmıştır²⁰.

Kuşkusuz gelenekte kalıcılığı sağlayan unsur, değerlerin kavranmasından çok, onların sembolize edilmiş kalıplarla, kolektif davranışlar şeklinde sosyal yaşantıda sürekli tekrar edilmesidir. Eğitim biliminde çocuğun sembollerle öğrenme eğilimi, model alma şeklinde bir sosyal öğrenme yolu olarak ele alınmaktadır. Bilhassa dilin öğrenilmesinde, kişiliğin gelişmesinde, uyum-intibak bakımlarından çocuğun yetişmesinde semboller üzerinde önemle durulmaktadır²¹. Bu noktadan bakıldığında, günümüzde iletişim ve etkileşim kanallarının çoğalmasına rağmen geleneğinin şekil yönünün çocukları etkilemeye devam ettiğini, bu da, eğitimde gelenekten yararlanma imkanının mevcut olduğunu göstermektedir.

6- Çocuklar her şeye rağmen bazı geleneklere, büyüklerden aldıkları şekilde geleneksel inanış ve kabullerle yönelmekte, onların kutsallığı hakkında söylenenleri benimsemektedirler.

Değerlerin kalıcılığını sağlayan önemli bir unsur da kuşkusuz geleneksel inanış ve kabullenmelerdir. Urfa'da Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atıldığı yer olarak bilinen Balıklı Göl, yüzyıllardan beri içindeki balıklar ve etrafındaki tarihi mekanlarla birlikte yaşatılmaktadır. Hz. İbrahim'in içine atıldığı ateşin Allah'ın emri ile sönmelerinden sonra ateş yerinin havuza, yanmakta olan odunların da balıklara dönüştüğüne inanılarak bu göl ve içindeki balıklar kutsal kabul edilmiştir. Bu yüzden Balıklı Göl'den ziyaretçi eksik olmamakta, balıklar ziyaretçiler tarafından severek beslenmekte, kimse onlara dokunmamakta ve yakalayıp yememektedir.

Görüştüğümüz çocukların hepsi Balıklı Göl'ün ve içindeki balıkların kutsal olduğunu kabul ediyorlar; o balıkları tutup yiyenlerin veya başka yere götürenlerin başlarına kötü şeyler geleceğine inanıyorlar. Bu inancın, "Balıklı Göl"ü tabii bir akvaryum olarak asırlar ötesinden günümüze taşıdığını söylemek yanlış olmaz. Bu inanç, Balıklı Göl ile birlikte onun kurucu değeri olan Hz. İbrahim'in ateşe atılmasıyla ilgili olayların hatıralarını da taşımakta ve orayı ziyaret eden insanların zihinlerinde, o olaylar hakkında unutamıyacakları izler bırakmaktadır.

20 K. Yavuz, **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**, s. 248, 249 İstatistik değerlendirmeler için bkz. s. 56-63

21 Z. Selçuk, **Eğitim Psikolojisi**, s. 115-116

5. Sonuç ve Kanaat

Dini yaşantıların gelenekleştirilmesini, din eğitimi açısından ele almayı amaçlayan çalışmamızın sonuçları, konu üzerinde genişlemesine ve derinlemesine araştırma yapma, din eğitiminde gelenekten yararlanma yönünde teori ve öneriler geliştirme hususunda cesaret vericidir.

Ortaya çıkan sonuçların ilki ve en önemlisi, geleneğin belli dini ve ahlaki davranışları yaşatmada ve onları yeni kuşaklara aktarmada taşıyıcı unsur olarak bir eğitim görevi yaptığıdır. Yaklaşık bin yıllık tarihimiz boyunca hayatımızın her alanına damgasını vurmuş olan İslam dini, geleneklerimizi de kuşatmıştır. Yurdumuzun her köşesinde yaşamakta olan geleneklerimiz, İslam'ın inanç, ahlâk ve amel motifleri ile bezeli kültür zenginliklerimiz olarak adeta milli ve dini kimliğimizin sigortalarıdır. Bunlar din eğitiminde, korunması ve geliştirilmesi gereken kıymetli imkanlar olarak ele alınabilir.

İkinci önemli sonuç da şudur: Günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına, bilgi ve etki kaynaklarının çoğalmasına rağmen geleneğin hala etkileyici ve sürükleyici gücünü devam ettirmesi, bununla birlikte çocukların geleneği doğru algılamalarıdır. Çocukların, yaşantılarda din ile geleneği birbirinden ayırabilmeleri ve geleneğe bilinçli yönelmeleri, gelenekte kutsal bir nitelik görmeyip aksine geleneği algılamada zihni değerlendirme yapabilmeleri önemli bir husustur. Belki de zamanımızda çocukların bilgi kaynaklarının çokluğu, onların bu konuda geçmiş devirlere nazaran daha isabetli noktada olmalarına imkan vermektedir. Bu durum, geleneğin temel değerlerden saptırıcı, onları yozlaştırıcı yöndeki sakıncasını bertaraf edecek veya enaza irdirecek bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Bu iki temel sonuçtan hareketle, din eğitimi ve öğretimi çalışmalarında, çocuklara dini davranışların kalıcı bir şekilde kazandırılması hususunda geleneklerin dikkate değer ayrı bir imkan olarak kullanılabilceği söylenebilir.

Şöyle ki:

Genel öğretim yöntemlerinden örnek olay incelemesi yönteminde olduğu gibi gelenekler de öğrenci tecrübeleri olarak sınıfa getirilir. Her konu ile ilgili gelenekler anlatılır, onların yaşattıkları değerlere işaret edilir, olumlu yönlerine dikkat çekilir. Çocukların bu yaşantıları kendi aralarında uygulamaları özendirilir. Dini değerlerle geleneklerin olumlu yönlerinin özdeşleştiği öğrencilere farkettilir.

Ders programlarında yeri geldikçe dini pratikler geleneklerle ilişkilendirilebilir, topluma yaşayan gelenekler temel dini doğrular ve

ahlaki değerler yönünden inceleme konusu yapılabilir.

Bunun yanında geleneksel nitelik kazanmış olan batıl inanç, hurafe ve dinden zannedilen fakat dinin özüne aykırı davranışlar ayıklanır. Bu şekilde çocukların dini doğrular üzerinde olumlu davranış geliştirmelerinde geleneklerden yararlanma yoluna gidilebilir.

Bunu din eğitiminde bir özel öğretim yöntemi olarak geliştirmek de mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Nevin. **Gelenek ve İnançların Toplum İçindeki Fonksiyonları**, Alem Basın - Yayın, İstanbul 1995
- Atalay, Beşir. **Köy Gençliği Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1979
- Bayraklı, Bayraktar. **İslamda Eğitim**, 2. Baskı, İstanbul 1983
- Bilgin, Beyza. **İslamda Çocuk**, D. İ. B. Yayınları, Ankara 1987
- Bülbül, A. Sudi. **Halk Eğitimine Giriş**, Anadolu Ü. A. Ö. F. Yayınları, Eskişehir 1991
- Dönmez, Ali. **"Belirli Toplumsal Durumların Algılanmasında Denetim Odağının Etkisi"** A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C: 17 Sayı: 1-2, ss.143
- Dönmez, İbrahim Kafi. **el-Örf fi'l-Fıkh'il-İslami**, İstanbul 1988
- Ebu Sunne, Ahmed Fehmi. **el-Örf ve'l-Ade fi Re'yi'l-Fukaha**, Kahire 1946
- Egemen, Bedi Ziya. **Terbiye İlminin Ana Meseleleri**, A. Ü. Dil ve Tarih-Coğ. Fak. Yayınları: 66, Ankara 1951
- Emiroğlu, Vedia. **"Kırsal Kesim Gençliğinin Gelenek ve Göreneklerden Kaynaklanan Sorunları"**, H. Ü. Sosyal Hizmetler Yük. Ok. Dergisi: 1-2, Ocak-Mays 1985, ss. 17-32
- Erdentuğ, Nermin. **Sosyal Adet ve Gelenekler**, Ankara 1977
- Güvenç, Bozkurt. **İnsan ve Külkür**, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1984
- Hançerlioğlu, Orhan. **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989
- Kaplan, Mehmet. **Türk Milletinin Kültürel Değerleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987
- Katz, Daniel - Robert L. Kahn. **Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi**, Terc: Halil Can - Yavuz Bayar, TODAİ, Ankara 1977
- Kızıılçelik, Sezgin - Yaşar Erjim. **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü**, Konya 1992
- Komisyon. **Aile ve Çevre Sorunlarının Gencin Kişiliğine Etkisi**, M. E. G. S. Bakanlığı, Gençlik Hizmetleri Gn. Md. Ankara 1989
- Kongar, Emre. **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin**

- Toplumsal Yapısı: I-II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985**
- Kurtkan, Amiran. **Türk Milletinin Manevî Değerleri, İstanbul 1977**
- Küçükahmet, Leyla. **Öğretim İlke ve Yöntemleri, A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları: 152, 2. Baskı, Ankara 1986**
- Ortaylı, İlber. **Gelenekten Geleceğe, İstanbul 1982**
- Örnek, Sedat Veysi. **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Ankara 1979**
- Öztürk, Osman. **Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İstanbul 1973**
- Selçuk, Ziya. **Eğitim Psikolojisi, Konya 1994**
- Sönmez, Veysel. **Program Geliştirmede Öğretmenin El Kitabı, Ankara 1985**
- Şener, Sami. **"Sosyal Değişmenin Dinî Hayata Etkisi", Sosyal Değişme ve Dinî Hayat, ISAV, İstanbul 1991**
- Şişman, Mehmet. **Örgüt Kültürü, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, Eskişehir 1994**
- Tan, Nail. **"Ahilerin Görgü Kuralları" Milli Kültür Dergisi, C: III, Sayı: 9, Şubat 1982, ss. 46-49**
- Timur, Serim. **Türkiye'de Aile Yapısı, Ankara 1972**
- Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. **21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz, Yayına Hazırlayan: Yılmaz Uyan, İstanbul, Tarihsiz.**
- Ülken, Hilmi Ziya. **Eğitim Felsefesi, M. E. Basımevi, İstanbul 1967**
- Varış, Fatma. **Ergenin Gelişmesine Etki Yapan Kültürel Faktörler, A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, Ankara 1968**
- _____. **Eğitim Bilimine Giriş, A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, Ankara 1985**
- Yavuz, Kerim. **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, D. İ. B. Yayınları, Ankara 1983**
- Yavuzer, Haluk. **Çocuk Psikolojisi, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1985**
- Zeydan, Abdülkerim. **el-Veciz fi Usul'il-Fıkh, İstanbul 1979**
- Zuhaylî, Vehbe. **Usul'ul-Fıkh'il-İslamî I-II, Dımaşk 1986**